

OPINIA RZECZNIKA GENERALNEGO

JULIANE KOKOTT

przedstawiona w dniu 18 grudnia 2008 r.¹

I — Wprowadzenie

II — Ramy prawne

1. Niniejsze postępowanie dotyczy wykładni art. 27 pkt 1 Konwencji z dnia 27 września 1968 r. o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych². Przedmiotem postępowania przed sądem krajowym jest uznanie angielskiego wyroku, który został wydany po wykluczeniu pozwanego z udziału w postępowaniu z powodu niezastosowania się przez niego do zarządzenia sądu. Niniejsza sprawa umożliwia Trybunałowi dalsze rozwinięcie zdefiniowanych w szczególności w wyroku w sprawie Krombach³ zasad dotyczących proceduralnego aspektu klauzuli porządku publicznego.

2. Artykuł 25 konwencji brukselskiej brzmi:

„W rozumieniu niniejszej Konwencji »orzeczenie« oznacza każde orzeczenie wydane przez sąd Umawiającego się Państwa, niezależnie od tego, czy zostanie określone jako wyrok, postanowienie lub nakaz egzekucyjny, włącznie z postanowieniem w przedmiocie kosztów postępowania wydanym przez urządznika sądowego”.

1 — Język oryginału: niemiecki.

2 — Konwencja z dnia 27 września 1968 r. o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.U. 1972, L 299, s. 32), zmieniona Konwencją z dnia 9 października 1978 r. w sprawie przystąpienia Królestwa Danii, Irlandii i Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej (Dz.U. L 304, s. 1 i — tekst ze zmianami — s. 77), Konwencją z dnia 25 października 1982 r. w sprawie przystąpienia Republiki Greckiej (Dz.U. L 388, s. 1), Konwencją z dnia 26 maja 1989 r. w sprawie przystąpienia Królestwa Hiszpanii i Republiki Portugalskiej (Dz.U. L 285, s. 1) oraz Konwencją z dnia 29 listopada 1996 r. w sprawie przystąpienia Republiki Austrii, Republiki Finlandii i Królestwa Szwecji (Dz.U. 1997, C 15, s. 1) (zwana dalej „konwencją brukselską”). Zobacz również wersję jednolitą z dnia 26 stycznia 1998 r. (Dz.U. C 27, s. 1).

3 — Wyrok z dnia 28 marca 2000 r. w sprawie C-7/98, Rec. s. I-1935.

3. Artykuł 27 pkt 1 konwencji brukselskiej stanowi, że orzeczenia nie uznaje się, „jeżeli uznanie byłoby sprzeczne z porządkiem publicznym państwa, w którym wystąpiono o uznanie”.

III — Okoliczności faktyczne, wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym i przebieg postępowania przed Trybunałem

4. Postępowanie przed sądem krajowym dotyczy uznania i wykonania we Włoszech angielskiego wyroku, który Daimler Chrysler Canada Inc. (zwany dalej „Daimler Chrysler”) i CIBC Mellon Trust Company (zwany dalej „CIBC”) uzyskali przeciwko M. Gambazziemu.

5. Przedmiotem postępowania głównego toczącego się w Anglii było prawo do odszkodowania przysługujące Daimler Chrysler i CIBC względem zamieszkałego w Lugano obywatela Szwajcarii Marka Gambazziego.

6. Zgodnie z informacjami zawartymi we wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym oraz informacjami przedstawionymi przez strony przebieg postępowania toczącego się w Anglii zasadniczo przedstawiał się w następujący sposób.

7. Przed rozpoczęciem postępowania głównego sąd angielski wydał w ramach środków tymczasowych w lipcu 1996 r., na wniosek Daimler Chrysler i CIEC, zakaz rozporządzania rzeczą przez M. Gambazziego, (freezing order lub Mareva injunction⁴). Tenże freezing order zakazywał mu na potrzeby zabezpieczenia przyszłego wykonania wyroku rozporządzania swoim mieniem.

8. W dniu 26 lutego 1997 r. sąd angielski wydał na wniosek Daimler Chrysler i CIBC freezing order w zmienionej wersji, uzupełniony mianowicie o zarządzenia, na mocy których M. Gambazzi został zobowiązany do ujawnienia informacji dotyczących swojego majątku oraz przedstawienia określonych dokumentów, które dotyczyły również postępowania głównego (disclosure orders).

9. M. Gambazzi nie wywiązał się, a w każdym razie nie w pełni, z obowiązków nałożonych na niego przez disclosure orders. Wskutek powyższego sąd angielski, na wniosek Daimler Chrysler i CIEC, wydał kolejne zarządzenie (unless order). Uprowadził on w nim M. Gambazziego, że jego argumentacja nie zostanie wzięta pod uwagę w postępowaniu głównym i otrzyma on zakaz dalszego udziału w procesie, jeżeli do wskazanego terminu nie wywiąże się z obowiązków polegających na ujawnieniu wymaganych informacji.

4 — Instrument procesowy wypracowany przez prawo sędziowskie, w międzyczasie uregulowany w Rule 25.1(1) lit. f) Civil Procedure Rules 1998: „The court may grant the following interim remedies [...] (f) an order (referred to as a »freezing injunction (GL)«) — (i) restraining a party from removing from the jurisdiction assets located there; or (ii) restraining a party from dealing with any assets whether located within the jurisdiction or not”.

10. M. Gambazzi wniósł od freezing order, disclosure order, a także od unless order środki zaskarżenia, które nie zostały uwzględnione.

11. Również po powtórным unless order nie wywiązał się on w całości w wyznaczonym terminie z nałożonych na niego obowiązków. Sąd angielski uznał takie postępowanie za „contempt of Court” i — jak zapowiedział w unless orders — wykluczył go z udziału w postępowaniu (debarment).

12. Wskutek tego M. Gambazzi był traktowany w postępowaniu głównym jak pozwany, który nie stawiał się w sądzie. High Court of Justice (England & Wales) (Zjednoczone Królestwo), Chancery Division, wyrokiem zaocznym (default judgment) z dnia 10 grudnia 1998 r., uzupełnionym postanowieniem z dnia 17 marca 1999 r., zasądził od niego na rzecz Daimler Chrysler i CIBC zapłatę kwoty w wysokości 169 752 058 CAD i 71 595 530 CAD oraz dalszych 129 974 770 USD.

13. Daimler Chrysler i CIBC chcą uzyskać wykonanie tego wyroku we Włoszech. Postanowieniem z dnia 17 grudnia 2004 r. Corte d'Appello di Milano (sąd apelacyjny w Mediolanie) została stwierdzona wykonalność wyroku angielskiego i postanowienia, na mocy których M. Gambazzi został zobowiązany do zapłaty. M. Gambazzi złożył zażalenie na to postanowienie.

14. Rozpatrujący to zażalenie Corte d'Appello di Milano postanowieniem z dnia 27 czerwca 2007 r. zawiesił postępowanie i zwrócił się do Trybunału, przedkładając mu następujące pytanie prejudycjalne:

Czy na podstawie klauzuli porządku publicznego przewidzianej w art. 27 pkt 1 konwencji brukselskiej sąd państwa wezwanego do nadania klauzuli wykonalności może wziąć pod uwagę fakt, że sąd państwa, które wydało orzeczenie, odmówił stronie przegranej, która stawiała się do udziału w sprawie, możliwości prowadzenia jakiegokolwiek obrony wskutek wydania postanowienia o jej wykluczeniu (debarment) w wyżej opisanych okolicznościach;

czy też przeciwnie, wykładnia tego postanowienia, łącznie z zasadami wpisanymi w art. 26 i nast. konwencji, w odniesieniu do wzajemnego uznawania i wykonywania orzeczeń sądowych na terytorium wspólnotowym, sprzeciwia się temu, aby sąd krajowy mógł uznać za naruszający porządek publiczny w rozumieniu art. 27 pkt 1 konwencji przebieg postępowania cywilnego, w którym jedna strona została pozbawiona możliwości wykonywania swego prawa do obrony na podstawie postanowienia sądu o jej wykluczeniu z powodu niezastosowania się do zarządzenia tego sądu?

15. W postępowaniu przed Trybunałem uwagi pisemne oraz ustne przedstawili, poza stronami postępowania przed sądem

krajowym, rząd grecki i włoski, rząd Zjednoczonego Królestwa oraz Komisja Wspólnot Europejskich.

IV — Ocena

16. Obydwa przedłożone pytania prejudycjalne mogą być rozpatrywane łącznie. Formułując one różne aspekty pytania, czy sąd państwa, w którym wystąpiono o uznanie, może odmówić uznania wyroku cywilnego, wydanego po wykluczeniu pozwanego z udziału w postępowaniu z powodu niezastosowania się do zarządzenia sądu, powołując się na porządek publiczny. W konsekwencji należy zatem przeanalizować przesłanki zastosowania art. 27 pkt 1 konwencji brukselskiej.

17. Mające zastosowanie w niniejszej sprawie przepisy konwencji brukselskiej zostały wprowadzie zastąpione w międzyczasie rozporządzeniem Rady (WE) nr 44/2001 z dnia 22 grudnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych⁵, jednakże niniejsze uwagi mają znaczenie także w obecnie obowiązującym stanie prawnym, ponieważ art. 27 pkt 1 konwencji brukselskiej znalazł dokładne odzwierciedlenie w art. 34 pkt 1 rozporządzenia nr 44/2001.

5 — Dz.U. L 12, s. 1.

18. W pierwszej kolejności należy poddać analizie kwestię wstępną, czy w przypadku kwestionowanego w niniejszej sprawie wyroku sądu angielskiego chodzi w ogóle o orzeczenie objęte zakresem zastosowania konwencji brukselskiej. Gdyby bowiem wyrok ten nie był orzeczeniem w rozumieniu art. 25 konwencji, które na podstawie art. 26 konwencji należy co do zasady uznać, to nie powstawałaby w ogóle kwestia wyjątkowej odmowy uznania na podstawie art. 27.

19. Sąd krajowy nie zwraca się wprawdzie wyraźnie o dokonanie wykładni art. 25 konwencji, jednakże w ramach postępowania o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym na podstawie art. 234 WE Trybunał został powołany do udzielenia sądowi krajowemu użytecznej odpowiedzi⁶. Użyteczna odpowiedź obejmuje w niniejszym przypadku także rozstrzygnięcie tej kwestii wstępnej.

A — Orzeczenie w rozumieniu art. 25 konwencji brukselskiej

20. Zgodnie z art. 25 konwencji „orzeczenie” oznacza każde orzeczenie wydane przez sąd umawiającego się państwa, niezależnie od

6 — Zobacz w szczególności wyroki: z dnia 28 listopada 2000 r. w sprawie C-88/99 Roquette Frères, Rec. s. I-10465, pkt 18; z dnia 20 maja 2003 r. w sprawie C-469/00 Ravil, Rec. s. I-5053, pkt 27; z dnia 4 maja 2006 r. w sprawie C-286/05 Haug, Zb.Orz. s. I-4121, pkt 17; z dnia 4 października 2007 r. w sprawie C-429/05 Rampion i Godard, Zb.Orz. s. I-8017, pkt 27; a także z dnia 13 marca 2008 r. w sprawach połączonych od C-383/06 do C-385/06 Vereniging Nationaal Overlegorgaan Sociale Werkvoorziening, Zb.Orz. s. I-1561, pkt 42.

tego, czy zostanie określone jako wyrok, postanowienie lub nakaz egzekucyjny, włącznie z postanowieniem w przedmiocie kosztów postępowania wydanym przez urząd sądowny.

21. M. Gambazzi twierdzi, iż wyrok sądu angielskiego właśnie dlatego nie jest orzeczeniem w tym znaczeniu, że nie został on wydany w ramach postępowania kontradyktoryjnego wskutek jego wymuszonego niestawiennictwa.

22. Jednakże zarzut ten nie jest trafny. Trybunał stwierdził wprawdzie w kontekście środków tymczasowej ochrony prawnej, że art. 25 konwencji wymaga postępowania kontradyktoryjnego, uznał on jednak za wystarczające, że postępowanie poprzedzające wydanie orzeczenia jest z założenia ukształtowane jako kontradyktoryjne i przewiduje co do zasady wydanie spornego orzeczenia⁷. W przypadku gdy orzeczenie zostaje wydane w takim ukształtowanym jako kontradyktoryjne postępowaniu, jest ono objęte zakresem art. 25 konwencji również wtedy, gdy postępowanie w danym przypadku pozostaje jednostronne, np. na skutek niestawiennictwa jednej ze stron. Konkretny przebieg postępowania nie narusza bowiem kontradyktoryjnego charakteru postępowania.

23. Zgodnie z powyższym wyroki zaoczne są bez wątpienia orzeczeniami w rozumieniu art. 25 konwencji, ponieważ zostały wydane w postępowaniu, które co do zasady jest ukształtowane jako kontradyktoryjne. To, że konwencja brukselska uznaje wyroki zaoczne za orzeczenia w rozumieniu jej art. 25, wynika zresztą również ze szczególnego uregulowania zawartego w art. 27 pkt 2, które przewiduje szczególne podstawy odmowy uznania wyroków zaocznych.

24. Sporne w niniejszej sprawie orzeczenie sądu angielskiego zostało wydane w formie wyroku zaocznego w postępowaniu cywilnym zasadniczo ukształtowanym jako kontradyktoryjne. Spełnia ono zatem przesłanki art. 25 konwencji. To, że w niniejszej sprawie chodzi o nietypowy przypadek wymuszonego przez sąd niestawiennictwa, nie prowadzi do zmiany kwalifikacji, ponieważ z tego powodu nie ulega żadnej zmianie zasadniczo ukształtowany jako kontradyktoryjny charakter postępowania. Fakt, iż niestawiennictwo było w niniejszej sprawie wymuszone, może mieć raczej znaczenie dopiero w ramach art. 27 pkt 1.

25. Zakwalifikowanie wyroku spornego w niniejszej sprawie jako orzeczenia w rozumieniu art. 25 konwencji mogłoby wywoływać jednak wątpliwości jeszcze z innego powodu.

⁷ — Wyrok z dnia 21 maja 1980 r. w sprawie 125/79 Denilauler, Rec. s. 1553, pkt 13.

W literaturze można znaleźć głosy, które w przypadku angielskiego wyroku zaocznego (default judgment) zasadniczo wypowiadają się w tej kwestii negatywnie⁸. Stronnicy tego poglądu podnoszą, że w przypadku default judgment przed wydaniem wyroku sąd w żaden sposób nie bada zasadności powództwa. Tymczasem sądowe badanie zasadności jest ich zdaniem konieczne, by można było mówić o orzeczeniu w rozumieniu art. 25. Uzasadnienie tego stanowiska opiera się na wyroku Trybunału w sprawie Solo Kleinmotoren⁹.

26. Moim zdaniem orzeczenie w sprawie Solo Kleinmotoren nie wymusza jednak takiego wniosku. Trybunał wymienia tam jako przesłanki istnienia orzeczenia w rozumieniu konwencji, że orzeczenie musi być wydane przez organ sądowy państwa umawiającego się, „który orzeka w ramach swoich własnych kompetencji w przedmiocie kwestii spornych między stronami”¹⁰. Nie spełnia tych wymogów ugoda, która została jedynie zaprotokołowana przez sąd, gdyż ma ona przede wszystkim charakter umowny, a tym samym odzwierciedla wolę stron, a nie sądu.

27. Natomiast wyrok zaoczny, w przypadku którego sąd przed wydaniem wyroku w sprawie nie podejmuje materialnego badania zasadności wywodów powoda, ma jak najbardziej charakter orzeczenia. Z faktu, iż treść orzeczenia, jako skutek prawny niestawiennictwa, jest determinowana przez żądania powoda, nie wydaje się wynikać, aby wyrok zaoczny był jedynie zwykłym zaprotokołowaniem woli strony. Treść orzeczenia zależy raczej od woli sądu, ponieważ co prawda w przypadku spełnienia przesłanek wydania orzeczenia zaocznego sąd nie bada zasadności powództwa, jednakże badając przesłanki wydania orzeczenia zaocznego rozstrzyga wyłącznie w tej kwestii, czy roszczenie powoda zostało w ten sposób uznane.

28. Ponadto już samo brzmienie art. 25 konwencji zakłada szeroką wykładnię pojęcia orzeczenia. Pod tym pojęciem rozumie on bowiem „każde orzeczenie wydane przez sąd umawiającego się państwa, niezależnie od tego, [jak] zostanie określone”. Wynika z tego wyraźnie, że art. 25 mniejsze znaczenie przypisuje formalnym aspektom orzeczenia, jak na przykład jego oznaczenie lub sposób wydania, i że bierze w zasadzie pod uwagę wyłącznie jego skutki materialne. Znaczenie braku badania zasadności dla kwestii uznania i wykonania orzeczeń na podstawie konwencji jest również z systemowego punktu widzenia bardziej przekonujące jako okoliczność brana pod uwagę dopiero w ramach badania wyjątkowej sytuacji odmowy uznania zgodnie z art. 27.

8 — Zobacz Patrick Wautelet, w: U. Magnus, P. Mankowski, *Brussels I Regulation*, Munich 2007, art. 32 pkt 8 z powołaniem się na G. Cuniberti, *Commentaire sur la décision de la Cour de Cassation du 17 novembre 1999*, Rev. crit. dr. internat. privé. 1989 (2000), s. 786, 788 i nast.; w przedmiocie przeciwnego stanowiska zob. A. Layton, H. Mercer (General Editors), *European Civil Practice*, 2nd ed., London 2004, tom 1, pkt 25.005.

9 — Wyrok z dnia 2 czerwca 1994 r. w sprawie C-414/92, Rec. s. I-2237.

10 — Wyżej wymieniony w przypisie 9 wyrok w sprawie Solo Kleinmotoren, pkt 17.

29. W tych okolicznościach także wyrok zaoczny, przed którego wydaniem nie była badana zasadność powództwa, stanowi orzeczenie w rozumieniu art. 25 konwencji, ponieważ ma takie same materialne skutki jak powszedni wyrok: stanowi tytuł, który może uzyskać powagę rzeczy osądzonej oraz któremu może zostać nadana klauzula wykonalności.

30. Wyrok sporny w niniejszej sprawie należy w konsekwencji uznać za orzeczenie w rozumieniu art. 25 konwencji brukselskiej.

B — *Ordre public*, art. 27 pkt 1 konwencji brukselskiej

1. Wykładnia art. 27 pkt 1 konwencji brukselskiej

31. Artykuł 27 pkt 1 konwencji stanowi, że orzeczenia nie uznaje się, jeżeli uznanie byłoby sprzeczne z porządkiem publicznym państwa, w którym wystąpiono o uznanie.

32. W wielu orzeczeniach Trybunał przedstawił istotne aspekty wykładni klauzuli porządku publicznego zgodnie z art. 27 pkt 1 konwencji brukselskiej.

33. Dokonując wykładni, Trybunał wychodzi najpierw od celu konwencji. Konwencja powinna ułatwić, na ile tylko to możliwe, swobodny przepływ orzeczeń przez wprowadzenie prostego i szybkiego postępowania wykonawczego¹¹. Artykuł 27, stanowiący przeszkodę w realizacji tego głównego celu konwencji, podlega zatem wykładni ścisłej¹². W szczególności klauzula porządku publicznego zawarta w art. 27 pkt 1 konwencji może być stosowana jedynie w wyjątkowych wypadkach¹³.

34. W tym kontekście Trybunał wyjaśnił, że o ile na mocy klauzuli zawartej w art. 27 pkt 1 konwencji umawiające się państwa mają co do zasady swobodę określania wymogów swojego porządku publicznego zgodnie z własnymi koncepcjami krajowymi, o tyle wyznaczenie granic tego pojęcia następuje w drodze wykładni konwencji¹⁴. W związku z tym, chociaż do Trybunału nie należy ustalanie, jakie elementy obejmuje porządek publiczny umawiającego się państwa, należy do niego jednak kontrolowanie, w jakich granicach sąd umawiającego się państwa może powoływać się na to pojęcie, gdy odmawia uznania orzeczenia wydanego przez sąd innego umawiającego się państwa¹⁵.

11 — Zobacz w szczególności ww. w przypisie 9 wyrok w sprawie Solo Kleinmotoren, pkt 20; wyrok z dnia 29 kwietnia 1999 r. w sprawie C-267/97 Coursier, Rec. s. I-2543, pkt 25; ww. w przypisie 3 wyrok w sprawie Krombach, pkt 19.

12 — Wyżej wymieniony w przypisie 9 wyrok w sprawie Solo Kleinmotoren, pkt 20; ww. w przypisie 3 wyrok w sprawie Krombach, pkt 21; wyrok z dnia 11 maja 2000 r. w sprawie C-38/98 Renault, Rec. s. I-2973, pkt 26.

13 — Zobacz wyroki: z dnia 4 lutego 1988 r. w sprawie 145/86 Hoffmann, Rec. s. 645, pkt 21; z dnia 10 października 1996 r. w sprawie C-78/95 Hendrikman i Feyen, Rec. s. 4943, pkt 23; ww. w przypisie 3 wyrok w sprawie Krombach, pkt 21; ww. w przypisie 12 wyrok w sprawie Renault, pkt 26.

14 — Wyżej wymieniony w przypisie 3 wyrok w sprawie Krombach, pkt 22; ww. w przypisie 12 wyrok w sprawie Renault, pkt 27.

15 — Wyżej wymieniony w przypisie 3 wyrok w sprawie Krombach, pkt 23; ww. w przypisie 12 wyrok w sprawie Renault, pkt 28.

35. Pierwszą granicę wyznaczają art. 29 i art. 34 pkt 3 konwencji, które zabraniają sądowi państwa wezwanego odmowy uznania lub wykonania orzeczenia zagranicznego jedynie z powodu istnienia różnicy między normą prawną zastosowaną przez sąd państwa pochodzenia a normą, jaką zastosowałby sąd państwa wezwanego, gdyby to on orzekał w sprawie. Sądowi państwa wezwanego nie wolno także badać prawidłowości oceny prawnej ani oceny stanu faktycznego dokonanej przez sąd państwa pochodzenia.

36. W odniesieniu do powoływania się na klauzulę porządku publicznego Trybunał wyznaczył granicę w ten sposób, że zastosowanie tej klauzuli jest dopuszczalne jedynie w przypadku, gdy uznanie lub wykonanie orzeczenia wydanego w innym umawiającym się państwie naruszałoby w sposób niedopuszczalny porządek prawny państwa wezwanego, ponieważ naruszałoby jedną z zasad podstawowych prawa¹⁶.

37. Zakaz kontroli merytorycznej orzeczenia zagranicznego będzie zatem przestrzegany, jeżeli naruszenie będzie stanowić oczywiste naruszenie normy prawnej uważanej za

zasadniczą dla porządku prawnego państwa wezwanego lub prawa uznanego za podstawowe w tym porządku prawnym¹⁷.

38. Z wyroku Trybunału w sprawie Krombach wynika wreszcie, że granice, w których sąd państwa uznającego może powołać się na porządek publiczny, nie są w każdym razie przekroczone wtedy, gdy istnieje oczywiste naruszenie wspólnotowych praw podstawowych¹⁸.

39. Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem prawa podstawowe stanowią integralną część ogólnych zasad prawa, nad których przestrzeganiem czuwa Trybunał. W tym zakresie Trybunał opiera się na tradycjach konstytucyjnych, wspólnych państwom członkowskim, oraz na wskazówkach zaczerpniętych z umów międzynarodowych dotyczących ochrony praw człowieka, przy których tworzeniu państwa członkowskie współpracowały lub do których przystąpiły. Europejska Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporzą-

16 — Wyżej wymieniony w przypisie 3 wyrok w sprawie Krombach, pkt 37; ww. w przypisie 12 wyrok w sprawie Renault, pkt 30.

17 — Wyżej wymieniony w przypisie 3 wyrok w sprawie Krombach, pkt 37; ww. w przypisie 12 wyrok w sprawie Renault, pkt 30. Wymóg istnienia oczywistego naruszenia znalazł wyraz w brzmieniu rozporządzenia nr 44/2001 (przywołanego w przypisie 5), którego art. 34 pkt 1 zakłada, że orzeczenia nie uznaje się, jeżeli „uznanie byłoby oczywiście sprzeczne z porządkiem publicznym państwa członkowskiego, w którym wystąpiono o uznanie”. Zobacz także w odniesieniu do wykładni art. 26 rozporządzenia Rady (WE) nr 1346/2000 z dnia 29 maja 2000 r. w sprawie postępowania upadłościowego (Dz.U. L 160, s. 1) wyrok z dnia 2 maja 2006 r. w sprawie C-341/04 Eurofood IFSC, Zb.Orz. s. I-3813, pkt 63.

18 — Wyżej wymieniony w przypisie 3 wyrok w sprawie Krombach, pkt 40; ww. w przypisie 17 wyrok w sprawie Eurofood IFSC, pkt 65 i nast.

dzona w Rzymie w dniu 4 listopada 1950 r. (EKPC) ma tutaj znaczenie szczególne¹⁹.

40. Zatem ponieważ prawa podstawowe należą do ogólnych zasad prawa wspólnotowego, sąd może odmówić uznania wyroku, który został wydany z oczywistym naruszeniem praw podstawowych.

41. Prawo do rzetelnego procesu sądowego, ukształtowane w szczególności przez art. 6 ust. 1 zdanie pierwsze EKPC oraz potwierdzone przez art. 47 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej, która została proklamowana w Nicei w dniu 7 grudnia 2000 r.²⁰, stanowi prawo podstawowe i zalicza się do ogólnych zasad prawa wspólnotowego²¹.

42. Specjalnie w odniesieniu do proceduralnego aspektu klauzuli porządku publicznego w wyroku w sprawie Krombach Trybunał wskazał, że stosowanie klauzuli porządku publicznego należy uważać za dopuszczalne tylko w wyjątkowych wypadkach, gdy gwarancje przewidziane w ustawodawstwie państwa pochodzenia oraz w samej konwencji nie są wystarczające, by chronić pozwanego przed oczywistym naruszeniem uznanego przez EKPC prawa do obrony przed sądem państwa pochodzenia²².

43. Nie jest jeszcze ostatecznie rozstrzygnięte, czy sądy nie tylko mogą, ale również muszą odmówić wykonania wyroku zagraicznego, który w oczywisty sposób narusza prawa podstawowe²³. Za takim obowiązkiem przemawia to, że sądy krajowe, zgodnie z utrwalonym orzecznictwem, są związane prawami podstawowymi, jeżeli rozpatrują sytuację, która objęta jest zakresem stosowania prawa wspólnotowego²⁴.

44. Inaczej niż w przypadku rozporządzenia nr 44/2001, w odniesieniu do konwencji brukselskiej może jednak powstać dodatkowe pytanie, czy chodzi tu o prawo wspólnotowe

19 — Zobacz wyroki: z dnia 12 listopada 1969 r. w sprawie Stauder 29/69, Rec. s. 419, pkt 7; z dnia 6 marca 2001 r. w sprawie C-274/99 P Connolly przeciwko Komisji, Rec. s. I-1611, pkt 37; z dnia 14 grudnia 2006 r. w sprawie C-283/05 ASML, Zb.Orz. s. I-12041, pkt 26; z dnia 26 czerwca 2007 r. w sprawie C-305/05 Ordre des barreaux francophones et germanophone i in., Zb.Orz. s. I-5305, pkt 29; a także z dnia 3 września 2008 r. w sprawie C-402/05 P Kadi przeciwko Radzie i Komisji, Zb.Orz. s. I-6351, pkt 283.

20 — Dz.U. C 364, s. 1, ze zmianami wprowadzonymi przez proklamację z dnia 12 grudnia 2007 r., Dz.U. C 303, s. 1. Nie wywiera ona jeszcze wprawdzie jako taka wiążących skutków prawnych porównywalnych z prawem pierwotnym, jednak jako źródło poznania prawa dostarcza ona wskazówek co do praw podstawowych gwarantowanych prawem wspólnotowym; zob. w tym względzie wyrok z dnia 27 czerwca 2006 r. w sprawie C-540/03 Parlament przeciwko Radzie, zwany „wyrokiem w sprawie Łączenie rodzin”, Zb.Orz. s. I-5769, pkt 38, oraz pkt 108 mojej opinii z dnia 8 września 2005 r. w tej sprawie, ponadto wyrok z dnia 13 marca 2007 r. w sprawie C-432/05 Unibet, Zb.Orz. s. I-2271, pkt 37; ww. w przypisie 19 wyrok w sprawie Kadi, pkt 335.

21 — Wyroki: z dnia 17 grudnia 1998 r. w sprawie C-185/95 P Baustahlgewerbe przeciwko Komisji, Rec. s. I-8417, pkt 20 i nast.; z dnia 11 stycznia 2000 r. w sprawach połączonych C-174/98 P i C-189/98 P *Niderlandy i van der Wal* przeciwko Komisji, Rec. s. I-1, pkt 17; ww. w przypisie 3 wyrok w sprawie Krombach, pkt 26; ww. w przypisie 19 wyrok w sprawie Ordre des barreaux francophones et germanophone i in., pkt 29; a także wyrok z dnia 1 lipca 2008 r. w sprawie C-341/06 P Chronopost przeciwko UFEU i in., Zb.Orz. s. I-4777, pkt 44.

22 — Wyżej wymieniony w przypisie 3 wyrok w sprawie Krombach, pkt 44; zob. także ww. w przypisie 17 wyrok w sprawie Eurofood IFSC w odniesieniu do rozporządzenia w sprawie postępowania upadłościowego.

23 — Zobacz także moją opinię z dnia dzisiejszego w sprawie C-420/07 Apostolidis, dotychczas nieopublikowaną w Zbiorze, pkt 108.

24 — Zobacz wyroki: z dnia 25 listopada 1986 r. w sprawach połączonych 201/85 i 202/85 Klensch i in., Rec. s. 3477, pkt 8–10; z dnia 13 lipca 1989 r. w sprawie 5/88 Wachauf, Rec. s. 2609, pkt 19; z dnia 18 czerwca 1991 r. w sprawie C-260/89 ERT, Rec. s. I-2925, pkt 42 i nast.; z dnia 12 czerwca 2003 r. w sprawie C-112/00 Schmidberger, Rec. s. I-5659, pkt 75; a także z dnia 11 lipca 2006 r. w sprawie C-13/05 Chacón Navas, Zb.Orz. s. I-6467, pkt 56. Zobacz podobnie w szczególności E. Jayme, C. Kohler, *Europäisches Kollisionsrecht 2000: Interlokales Privatrecht oder universelles Gemeinschaftsrecht?*, *Praxis des Internationalen Privat- und Verfahrensrechts* — *IPRax*, 2000, s. 454, 460.

w rozumieniu tego orzecznictwa. Przemawia za tym choćby fakt, iż konwencja została zawarta między państwem pochodzenia a państwem wezwanym z na podstawie art. 220 traktatu WE (obecnie art. 293 WE).

2. Wniosek częściowy

45. W ramach wniosku wstępnego należy zatem stwierdzić, że sąd krajowy może w każdym razie odmówić uznania i wykonania orzeczenia powołując się na porządek publiczny, gdy postępowanie przed sądem państwa pochodzenia w oczywisty sposób narusza prawo podstawowe do rzetelnego procesu.

3. Zastosowanie w niniejszym przypadku

46. W sprawie Krombach Trybunał sam mógł stwierdzić, że postępowanie przed sądem państwa pochodzenia narusza w oczywisty sposób prawo podstawowe do rzetelnego procesu²⁵. Sprawa ta dotyczyła cywilnego powództwa adhezyjnego, dochodzonego w ramach postępowania karnego. Sąd nie

wyraził zgody, by w obronie pozwanego występował adwokat, gdyż pozwany nie zastosował się do wezwania sądu do osobistego stawienia. Gdyby jednak pozwany zastosował się do nakazu osobistego stawienia, groziłoby mu aresztowanie z powodu popełnienia przestępstwa. Stan faktyczny w sprawie Krombach był jasny i jednoznaczny pod względem faktycznym i prawnym. Pozwany w żadnym momencie postępowania nie został wysłuchany, nie miał jakiejkolwiek możliwości obrony i nie przysługiwały mu żadne środki odwoławcze.

47. Natomiast w niniejszym przypadku postępowanie przed sądem państwa pochodzenia charakteryzuje znaczna złożoność. Pozwany został na różnych stadiach postępowania wielokrotnie wysłuchany. Według moich ustaleń dysponował on różnymi środkami odwoławczymi. Ponadto różne mechanizmy środków tymczasowej ochrony prawnej (freezing order, disclosure orders, unless orders) wydają się być ściśle powiązane z postępowaniem głównym, a tym samym z wydanym wyrokiem zaocznym (default judgment). Służą one w istocie temu, by w przypadku rozstrzygnięcia pomyślnego dla powoda umożliwić mu wykonanie wyroku. Uwzględnienie na potrzeby badania porządku publicznego tylko wyroku zaocznego, z pominięciem wcześniejszych etapów postępowania, byłoby zatem zbyt krótkowzroczne. Należy raczej wziąć pod uwagę postępowanie jako całość²⁶ i kwestię tę oceniać z uwzględnieniem wszystkich okoliczności sprawy²⁷.

25 — Wyżej wymieniony w przypisie 3 wyrok w sprawie Krombach, pkt 40.

26 — Również Europejski Trybunał Praw Człowieka w przypadku badania art. 6 ust. 1 EKPC bierze pod uwagę postępowanie jako całość; zob. wyrok ETPC z dnia 18 marca 1997 r. w sprawie Mantovanelli przeciwko France, *Recueil des arrêts et décisions*, 1997-II, § 34.

27 — Zobacz ww. w przypisie 17 wyrok w sprawie Eurofood IFSC, pkt 68.

48. Jednakże we wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym sąd państwa pochodzenia nie przedstawił w dostateczny sposób istotnych szczegółów toczącego się przed nim postępowania. Nie został na przykład całkowicie wyjaśniony przedmiot i zakres, w jakim M Gambazzi został wysłuchany. W szczególności nie jest jasne, czy M Gambazzi został wysłuchany także na okoliczność roszczenia podnoszonego w postępowaniu głównym. Podobnie nie zostało wykazane, czy przed wydaniem freezing order została zbadana przez sąd zasadność roszczenia w postępowaniu głównym i czy w kolejnych fazach postępowania, w szczególności przed wydaniem wyroku w postępowaniu głównym, badanie to zostało powtórzone. Do sądu krajowego należy zatem ustalenie stanu faktycznego i ostateczne rozstrzygnięcie, czy doszło do oczywistego naruszenia prawa podstawowego do rzetelnego procesu.

49. Trybunał może jednak dostarczyć sądowi krajowemu niektórych zasad i kryteriów, które ma on uwzględnić przy dokonywaniu oceny. Zanim się do tego odniosę, najpierw należy jednak zbadać jeszcze kolejny zarzut stron w postępowaniu przed sądem krajowym.

a) Relewantność orzecznictwa dotyczącego konwencji z Lugano

50. Strony postępowania przed sądem krajowym nawiązały w postępowaniu przed Trybunałem do wyroku wydanego przez

Schweizerischer Bundesgerichtshof²⁸. Przedmiotem tego wyroku była kwestia uznania i wykonania w Szwajcarii tego samego angielskiego wyroku.

51. Na etapie procedury pisemnej M. Gambazzi zauważył, że Trybunał powinien wziąć pod uwagę, iż w tym orzeczeniu wyrok angielski został uznany za sprzeczny z porządkiem publicznym w rozumieniu art. 27 pkt 1 zawartej w dniu 16 września 1988 r. Konwencji z Lugano o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych²⁹.

52. Daimler Chrysler i CIBS powołały się na ten sam wyrok i podniosły, że Trybunał i sąd krajowy są związane uznaniem przez Schweizerischer Bundesgericht, iż wyrok angielski nie jest sprzeczny z porządkiem publicznym z powodu wykluczenia z udziału w postępowaniu.

53. Konwencja z Lugano zawiera uregulowanie, które — z nielicznymi wyjątkami — odpowiada uregulowaniu konwencji brukselskiej³⁰. Artykuł 27 pkt 1 konwencji z Lugano

28 — Wyrok wydany przez Schweizerischer Bundesgericht w dniu 9 listopada 2004 r. w sprawie 4P.82/2004 X i Y przeciwko A, opublikowany w języku włoskim i dostępny na oficjalnej stronie Schweizerischer Bundesgericht <http://www.bger.ch/index/jurisdiction/jurisdiction-inherit-template/jurisdiction-recht/jurisdiction-recht-urteile2000.htm>, ostatni wgląd w dniu 5 listopada 2008 r.

29 — Dz.U. L 319, s. 9 (zwana dalej „konwencją z Lugano”).

30 — Opinia 1/03 z dnia 7 lutego 2006 r., Zb.Orz. s. I-1145, pkt 18.

zawiera klauzulę porządku publicznego sformułowaną w identyczny sposób jak w art. 27 pkt 1 konwencji brukselskiej.

54. Chociaż w przywołanym orzeczeniu Schweizerischer Bundesgericht stwierdził, że uznanie i wykonanie wyroku angielskiego należy uznać za sprzeczne z porządkiem publicznym, to jednak oparł się on przy tym na innych powodach, niż te, których związku z którymi sąd krajowy zwrócił się do Trybunału. W odniesieniu do wykluczenia M. Gambazziniego z udziału w postępowaniu toczącym się przed sądem angielskim (debarment), Schweizerischer Bundesgericht wskazał, że nie narusza ono szwajcarskiego porządku publicznego. Ostatecznie naruszenie porządku publicznego dostrzegł on jednak w innym aspekcie procedury, które poprzedza wykluczenie z procesu. Po zmianie adwokata wcześniejsi adwokaci odmawiali M. Gambazziniemu wglądu do akt do momentu uregulowania przez niego należnego im honorarium; także sąd angielski nie umożliwił mu wglądu do akt sprawy, tak aby adwokaci mieli możliwość wykonania prawa zatrzymania.

55. Powstaje pytanie, jaki zakres i znaczenie może mieć dla niniejszego wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym wyrok wydany przez Schweizerischer Bundesgerichtshof. Trybunał nie jest właściwy w kwestii wykładni konwencji z Lugano³¹. Niemniej jednak protokół nr 2 w sprawie jednolitej wykładni konwencji ustanowił system wymiany informacji dotyczących orze-

czeń sądowych wydanych na podstawie konwencji, a przez państwa członkowskie i państwa niebędące członkami Wspólnoty zostały podpisane odpowiednie deklaracje w celu zagwarantowania możliwie jak najbardziej jednolitej wykładni konwencji oraz odpowiadających jej postanowień w konwencji brukselskiej³².

56. W jednej z takich deklaracji przedstawiciele rządów państw członkowskich Wspólnot Europejskich „uznają za wskazane, aby Trybunał Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich przy wykładni konwencji brukselskiej uwzględniał w należyty sposób zasady wynikające z orzecznictwa dotyczącego konwencji z Lugano³³”.

57. Z tej deklaracji nie można jednak wysnuwać wniosku, że Trybunał jest formalnie związany poszczególnymi orzeczeniami dotyczącymi konwencji z Lugano. Wreszcie już w treści deklaracji mowa jest tylko o tym, że Trybunał „w należyty sposób” uwzględnia „zasady” wynikające z orzecznictwa. W przypadku klauzuli porządku publicznego oznacza to zatem, że przyjmuje on do wiadomości zasady wyznaczenia oraz granic krajowego porządku publicznego oraz że uwzględnia je w należyty sposób. Również

32 — Wyżej wymieniona w przypisie 30 opinia 1/03, pkt 19.

33 — Do konwencji dodano kolejną deklarację, która przewiduje identyczny obowiązek sądów państw będących członkami Europejskiego Stowarzyszenia Wolnego Handlu.

31 — Wyżej wymieniona w przypisie 30 opinia 1/03, pkt 19.

orzeczenie wydane przez Schweizerischer Bundesgericht zawiera wiele wskazanych powyżej kryteriów, które należy uwzględnić na potrzeby stwierdzenia sprzeczności z porządkiem publicznym.

nego procesu³⁵. Obejmuje ono uprawnienie do wypowiedzenia się w wystarczającym stopniu w przedmiocie wszystkich istotnych faktów i kwestii prawnych oraz do przedstawienia dowodów.

58. Trybunał i sąd krajowy nie mogą być jednak związane konkretną oceną sprzeczności z porządkiem publicznym dokonaną przez sąd innego państwa, będącego stroną konwencji z Lugano. Wynika to choćby z tego, że w przypadku porządku prawnego, o którym mowa w art. 27 pkt 1 konwencji brukselskiej, jak podkreślał Trybunał, chodzi o *krajowy* porządek publiczny danego państwa. Jak trafnie podkreśla rząd włoski, każdy sąd krajowy powinien go samodzielnie oceniać. Uwzględnić należy zatem jedynie ogólne zasady prawa, rozwinięte przy okazji wykładni porządku prawnego dokonywanej w ramach konwencji z Lugano przez sądy umawiających się państw, a nie dokonane przez nie konkretnie oceny określonego stanu faktycznego jako zgodnego lub sprzecznego z porządkiem publicznym.

b) Prawo podstawowe do rzetelnego procesu

59. Prawo podstawowe do rzetelnego procesu wymaga, by zainteresowany mógł skutecznie bronić swej pozycji prawnej³⁴. Prawo do bycia wysłuchanym zajmuje szczególne miejsce w organizacji i przebiegu rzetel-

60. Jednakże nie każde ograniczenie prawa do bycia wysłuchanym należy bezwzględnie kwalifikować jako naruszenie prawa podstawowego do rzetelnego procesu. Jak stwierdził Trybunał w innym kontekście, prawa do obrony mogą podlegać ograniczeniom, pod warunkiem że ograniczenia te rzeczywiście odpowiadają celom interesu ogólnego i że nie stanowią z punktu widzenia realizowanych celów nieproporcjonalnej ingerencji w samą istotę praw³⁶.

61. W swoim wyroku w sprawie Eurofood IFSC, w kontekście środków w trybie pilnym, Trybunał uznał, że konkretne sposoby zapewnienia prawa do bycia wysłuchanym mogą różnić się od siebie w zależności przykładowo od tego, jak pilne jest wydanie danego orzeczenia. Każde ograniczenie tego prawa musi jednak zostać stosownie uzasadnione i muszą mu towarzyszyć gwarancje proceduralne zapewniające uczestnikom tego postępowania skuteczną możliwość zaskarżenia środków podjętych w trybie pilnym³⁷.

34 — Zobacz ww. w przypisie 19 wyrok w sprawie ASML, pkt 26; wyrok z dnia 8 maja 2008 r. w sprawie C-14/07 Weiss und Partner, Zb.Orz. s. I-3367, pkt 47.

35 — Zobacz ww. w przypisie 17 wyrok w sprawie Eurofood IFSC, pkt 66.

36 — Wyrok z dnia 15 czerwca 2006 r. w sprawie C-28/05 Dokter i in., Zb.Orz. s. I-5431, pkt 75.

37 — Zobacz ww. w przypisie 17 wyrok w sprawie Eurofood IFSC, pkt 66.

62. Prawo podstawowe do rzetelnego procesu mogą ograniczać w szczególności ważne interesy funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości oraz skutecznej ochrony praw.

63. I tak porządki prawne wszystkich państw członkowskich zawierają sankcje za niezastosowanie się do zarządzeń sędziego w ramach postępowania cywilnego. Słusznie wskazują na to wszystkie państwa członkowskie biorące udział w postępowaniu. Na przykład niezachowanie terminów wyznaczonych przez sąd może prowadzić do nieuwzględnienia spóźnionej argumentacji, brak odpowiedzi na pozew, niestawiennictwo na rozprawie — do wydania orzeczenia zaocznego, a wreszcie nieprzedstawienie żądanych dokumentów w ramach oceny dowodów — do ich ewentualnej negatywnej oceny.

64. Ponadto wskazano już na to, sama tylko okoliczność, iż krajowe prawo procesowe nie zna sankcji stosowanych przez sąd państwa pochodzenia w tej formie, nie może prowadzić do przyjęcia istnienia naruszenia porządku publicznego³⁸.

65. Szczególne znaczenie należy przypisać raczej kwestii, czy zasadniczo sankcja wymuszonego niewzięcia udziału w postępowaniu jest proporcjonalna lub czy ciężar danych

sankcji, także przy całościowym wzięciu pod uwagę wszystkich cech szczególnych postępowania jako całości, wydaje się być w sposób oczywisty nieproporcjonalny do sankcjonowanego niezastosowania się do zarządzenia sądu³⁹.

66. W ramach badania proporcjonalności celu realizowanego przez tę sankcję, jakim jest przeprowadzenie skutecznego postępowania, względem zastosowanych środków, realizujących tę sankcję, znaczenie będzie miał w szczególności przedmiot zarządzenia, którego niewykonanie podlegało sankcji, oraz postępowanie w przedmiocie jego wydania, ciężar sankcji w stosunku do znaczenia niezastosowania się do zarządzenia oraz dostępne środki ochrony prawnej.

67. Całkowite wykluczenie z udziału w postępowaniu może stanowić najcięższą sankcję za niezastosowanie się do zarządzenia sędziego, a tym samym przypuszczalnie najsilniejsze ograniczenie prawa do obrony, które przysługuje pozwanemu. W odniesieniu do uzasadnienia tego ograniczenia należy zatem postawić surowe wymogi.

38 — Zobacz pkt 35 niniejszej opinii.

39 — Również ETPC dokonuje badania proporcjonalności, gdy rozstrzyga w przedmiocie ograniczenia prawa do bycia wysłuchanym. Ocena przy tym, czy doszło do naruszenia istoty prawa, czy ograniczenie dąży do realizacji uzasadnionego celu i jest proporcjonalne; zob. wyrok z dnia 28 października 1998 r. w sprawie Pérez de Rada Cavanilles przeciwko Hiszpanii, *Recueil des arrêts et décisions*, 1998-VIII, § 44.

68. W pierwszej kolejności należy wziąć pod uwagę treść i charakter zarządzeń sądu, których niewykonanie spowodowało w niniejszym przypadku zastosowanie sankcji w postaci wykluczenia z udziału w postępowaniu. Czego wymagano od pozwanego w zarządzeniach sądu? Czy istniały środki umożliwiające wzięcie pod uwagę ewentualnych faktycznych lub prawnych przeszkód w zastosowaniu się do zarządzeń? M. Gambazzi powołuje się w tym zakresie na to, że nie wykonał disclosure orders w szczególności z tego powodu, iż w przeciwnym razie naruszyłby tajemnicę adwokacką i naraził na odpowiedzialność karną. Jego zdaniem sąd angielski nie wziął pod uwagę tego uzasadnienia nieprzedłożenia dokumentów. Natomiast rząd Zjednoczonego Królestwa wskazuje, że sąd angielski uważnie zbadał uzasadnienia przedstawione przez M. Gambazziego oraz że z obowiązku przedłożenia dokumentów wyłączone zostały dokumenty, które kontekście odpowiedzialności karnej mogłyby go obciążać.

69. Kolejne zasługujące na uwagę okoliczności dotyczą tego, czy przed wydaniem zarządzeń przez sąd poszanowane zostało prawo pozwanego do bycia wysłuchanym oraz jakie możliwości obrony i środki ochrony prawnej przysługiwały mu przeciwko zarządzeniom.

70. Ponadto należy w szczególności rozważyć treść i charakter wykluczenia z udziału w postępowaniu (debarment) oraz wyroku zaocznego. Czy przy zarządzaniu wykluczenia zostało wzięte pod uwagę, czy niezastosowanie się do zarządzeń sądu było zawinione? Czy każdy argument dotyczący roszczenia

w sprawie głównej pozostaje nieuwzględniony, czy też pozwany mógł przedstawić jakąś argumentację co do istoty sprawy na wcześniejszym etapie postępowania i czy jest ona brana pod uwagę? Czy pozwany mógł się przynajmniej wypowiedzieć w przedmiocie wysokości roszczenia? Czy przed wydaniem wyroku zaocznego lub przynajmniej na wcześniejszym etapie postępowania (przed wydaniem freezing order) była badana zasadność? Czy grożono zastosowaniem sankcji?

71. Jak słusznie wskazuje Komisja, szczególnie znaczenie będzie ponadto miało, jakie środki ochrony prawnej przysługiwały M. Gambazziniemu, aby w państwie pochodzenia podnieść naruszenie swojego prawa do bycia wysłuchanym. Znaczenie środków ochrony prawnej dla uzasadniania ograniczeń prawa do bycia wysłuchanym Trybunał podkreślał już w wyroku w sprawie Eurofood IFSC⁴⁰. Sąd krajowy musi zatem wziąć pod uwagę, czy istniały środki zaskarżenia wykluczenia z udziału w postępowaniu i wydanego później wyroku.

72. Otwarta może pozostać kwestia, czy stwierdzenie naruszenia porządku publicznego jest możliwe jedynie po bezowocnym wyczerpaniu w państwie pochodzenia wszystkich środków odwoławczych, którymi dysponuje zainteresowana strona, umożliwiających

40 — Punkt 66.

skorygowanie zarzucanego naruszenia. Nieskorzystanie ze środków odwoławczych nie stoi bowiem na przeszkodzie stwierdzeniu naruszenia porządku publicznego, gdy środek odwoławczy nie zapowiadał żadnego pomyślnego rezultatu. To ostatnie należy przyjąć w szczególności wtedy, gdy zarzucane naruszenie porządku publicznego było zakorzenione w konkretnym prawie procesowym państwa pochodzenia, które również w kolejnych instancjach pozostałoby podstawą orzeczenia.

73. Gdyby po dokonaniu wyczerpującego badania, w szczególności także powyższych kwestii, sąd krajowy uzyskał obraz rażąco nieproporcjonalnej sankcji, przyjmie on istnienie oczywistego naruszenia prawa podstawowego do rzetelnego procesu i tym samym będzie mógł odmówić uznania i wykonania wyroku państwa pochodzenia.

74. Ponadto w uwagach przedstawionych przez siebie w ramach postępowania prejudycjalnego M. Gambazzi wskazał jeszcze na to, że sąd włoski również z innego powodu powinien był zastosować klauzulę porządku publicznego. Twierdzi on bowiem, że w ramach postępowania toczącego się przed sądem angielskim odmówiono mu wglądu do akt. W trakcie postępowania zmienił on adwokata. W konsekwencji poprzedni adwokat odmówił mu wglądu do prowadzonych przez siebie akt sprawy, powołując się na prawo zatrzymania z tytułu nieuregulowanych honorariów. Również sąd odmówił mu wglądu do akt z uwagi na fakt, iż w przeciwnym razie doszłoby do obejścia prawa zatrzymania, które przysługiwało adwokatowi. M. Gambazzi widzi również w tym

podstawę do stwierdzenia sprzeczności uznania i wykonania wyroku sądu angielskiego wydanego później w sprawie głównej z porządkiem publicznym.

75. W tym kontekście należy stwierdzić, że sąd krajowy nie zwrócił do Trybunału z żadnym pytaniem dotyczącym tej kwestii. M. Gambazzi uważa, że Trybunał powinien mimo to odnieść się również do tego zagadnienia. Trybunał jest jednak co do zasady związany przedmiotem wniosku o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym, który sąd krajowy określił w postanowieniu odsyłającym. Ponadto uczestnicy postępowania nie są zwykle uprawnieni do przedkładania Trybunałowi dodatkowych pytań⁴¹.

76. Gdyby jednak Trybunał pragnął poruszyć również tę kwestię, mógłby on przy tym odwołać się rozważań w przedmiocie pytania prejudycjalnego. Także w odniesieniu do tego aspektu sąd krajowy może odmówić uznania orzeczenia, gdy zostało ono wydane z oczywistym naruszeniem normy prawnej uważanej za zasadniczą dla porządku praw-

41 — Wyroki: z dnia 9 grudnia 1965 r. w sprawie 44/65 Singer, Rec. s. 1268, 1275; z dnia 17 września 1998 r. w sprawie C-412/96 Kainuun Liikenne i Pohjolan Liikenne, Rec. s. I-5141, pkt 23; z dnia 12 sierpnia 2008 r. w sprawie C-296/08 PPU Santesteban Goicoechea, Zb.Orz. s. I-3367, pkt 46; a także z dnia 9 października 2008 r. w sprawie C-404/07 Katz, Zb.Orz. s. I-7607, pkt 37.

nego państwa wezwanego lub prawa uznano za podstawowe w tym porządku prawnym. Odmowa uznania wyroku zagranicznego jest zatem zgodna z art. 27 pkt 1

konwencji brukselskiej zawsze wtedy, gdy wskutek odmowy prawa wglądu do akt doszło do oczywistego naruszenia prawa do rzetelnego procesu.

V — Wnioski

77. Biorąc pod uwagę powyższe rozważania proponuję, aby Trybunał odpowiedział na pytania prejudycjalne przedłożone mu przez włoski Corte d'Appello di Milano w następujący sposób:

Artykuł 27 pkt 1 Konwencji z dnia 27 września 1968 r. o jurysdykcji i wykonywaniu orzeczeń sądowych w sprawach cywilnych i handlowych, zmienionej Konwencją z dnia 9 października 1978 r. w sprawie przystąpienia Królestwa Danii, Irlandii i Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Irlandii Północnej, Konwencją z dnia 25 października 1982 r. w sprawie przystąpienia Republiki Greckiej, Konwencją z dnia 26 maja 1989 r. w sprawie przystąpienia Królestwa Hiszpanii i Republiki Portugalskiej oraz Konwencją z dnia 29 listopada 1996 r. w sprawie przystąpienia Republiki Austrii, Republiki Finlandii i Królestwa Szwecji należy interpretować w ten sposób, że sąd państwa wezwanego do wykonania orzeczenia wydanego w innym państwie członkowskim może odmówić uznania orzeczenia, gdy zostało ono wydane z oczywistym naruszeniem prawa podstawowego do rzetelnego procesu.